

Wagners vrouwen afl. 2: Minna Planer

door Johan Maarsingh

Christine Wilhelmine (Minna) Planer werd geboren op 5 september 1809 in Oederan, gelegen in de buurt van Chemnitz. Minna was de dochter van Gotthelf Planer eerst trompettist in het Saksische leger, later monteur. Ze hadden het erg arm.

In datzelfde leger bevond zich ook een officier, Ernst Rudolf von Einsiedel. Minna was gecharmeerd van hem en ze hadden een relatie. Toen Minna echter zwanger bleek, liet deze officier haar in de steek en verdween spoorloos. De moeder van Minna en haar oudere zuster hebben het voor elkaar gekregen dat haar vader geloofde dat het kind van hem was en dus een jonger zusje van Minna. Ze droeg de naam Natalie en heeft pas later geweten dan dat zij een onwettige dochter van Minna was. In 1869 trad Natalie in het huwelijk en stierf in 1892.

Ongeveer tweehonderd brieven van Richard aan Minna stuurde ze naar Wagner terug, dit op zijn verzoek. Zij behield echter ook brieven en documenten met betrekking tot Richard en Minna Wagner en verkocht deze kort voor haar dood aan Mary Burrell. Deze Burrell-Collectie werd pas in 1950 gepubliceerd. Hierdoor weten we veel over Wagners leven dat anders is dan hij vanaf 1868 had gedictieerd aan Cosima die *Mein Leben* heeft opgetekend.

Minna werd actrice en ontmoette Richard Wagner in 1834 in Bad Lauchstädt. In juli van dat jaar was Wagner als dirigent aangesteld van het rondreizend theatergezelschap van Heinrich Bethmann. Hij zou tijdens de zomermaanden operavoorstellingen dirigeren in Lauchstädt en Rudolstadt.

Het is aan Minna Planer te danken dat hij zijn aarzelingen van zich af zette om de baan te nemen en de geplande voorstelling van Mozarts opera *Don Giovanni* te dirigeren. Het schijnt bij Wagner liefde op het eerste gezicht te zijn geweest. Minna liet zich echter niet zo makkelijk door hem inpalmen. In oktober trok Wagner met dit gezelschap naar Magdeburg. In januari 1835 verlooft Wagner zich met Minna. Pas op 24 november 1836 treden zij in het huwelijk in Königsberg, waar Minna een betrekking heeft als actrice. Wagners pogingen er dirigent te worden stranden aanvankelijk, maar op 1 april 1837 heeft hij toch die betrekking, zij het van korte duur, aangezien ook dat theater failliet gaat.

Hun relatie komt zwaar onder druk te staan door Wagners gave steeds grote schulden te maken en er niet in slaagt een betaalde betrekking langdurig te behouden. Op 1 april 1837 wordt Wagner dirigent in Königsberg. Minna en Natalie leefden met Richard in één huis, maar het huwelijk kwam in problemen. Dit werd dermate erg, dat Minna de benen nam en haar heil zocht bij een koopman met de naam Dietrich. Wagner ging hen achterna en trof Minna bij haar ouders. De handelsman was er op zijn beurt vandoor gegaan. Terwijl Minna en Richard niet bij elkaar waren, schreef laatstgenoemde brieven waarin hij aangaf zich ongelukkig te voelen en niet zonder haar te kunnen leven.

Wagner beloofde haar zich beter te gedragen. Hij had onderhandelingen gevoerd over een betrekking als dirigent in Riga. Minna leek zich weer bij hem te willen voegen, maar korte tijd daarna waren Minna en Dietrich naar Hamburg vertrokken. Voor Richard was de maat vol en hij overwoog te gaan scheiden. Wagner werkte aan het theater in Riga en Amalie, een echte zuster van Minna, deed bij hem de huishouding. Plotseling ontving hij van Minna een brief waarin ze haar spijt betuigde en vroeg of ze weer samen konden leven als echtpaar. Wagner ging daarmee akkoord. In 1839 verloor Wagner zijn betrekking in Riga doordat er aan dat theater een andere intendant de leiding in handen kreeg.

Wat volgde was een zeereis naar Engeland. Het is mogelijk dat Minna in die tijd een miskraam kreeg. Het was het voorspel op een aantal erg moeilijke jaren in het kleurrijk artistieke centrum van de wereld: Parijs. Jaren die voor Richard en Minna werden gekleurd door armoede en honger. Jaren die van invloed zouden zijn op de gezondheid van Minna, die daarom vele reizen naar diverse kuuroorden heeft moeten maken.

In de grootste nood gezeten, schreef Minna dramatische brieven naar Wagners vriend in Dresden, Theodor Apel – wel gedictieerd door Richard zelf. Hierin schrijft Minna dat Wagner is opgesloten in de gevangenis vanwege zijn grote financiële schulden. Er is echter geen bewijs geleverd dat Wagner ook daadwerkelijk in Parijs in de gevangenis heeft gezeten. Op 7 april 1842 verlaat het echtpaar weemoedig Parijs. Ze wilden zich vestigen in Dresden. Wagner hoopte daar een functie als dirigent te bekleden, maar als eerste stond de wereldpremière van *Rienzi* gepland; hierdoor zouden er inkomsten komen voor het arme echtpaar. Voorlopig vestigde Minna zich in Teplitz. Van wonen in Dresden kon voorlopig nog geen sprake zijn. Minna schrijft Wagner een brief waarin zij het idee oppert om weer als actrice aan de slag te gaan bij een theater. Richard is daar merkwaardig genoeg op tegen. Hij kon het niet hebben dat Minna wel een betrekking had, zodat er tenminste geld in huis en daarmee voedsel en kleding kon worden gekocht en er meer aandacht kon worden gegeven aan het sociale leven en een respectabel aanzien in de samenleving. Helaas zag Minna af van haar plan.

Op 20 oktober 1842 vond dan eindelijk de wereldpremière plaats van *Rienzi*. Op 2 januari 1843 ging *Der fliegende Holländer* in première. Beide opera's werden een enorm succes. Wagners naam als componist was daarmee gevestigd. Op 2 februari van dat jaar werd Wagner benoemd tot Kapellmeister aan het Koninklijk Hof van Saksen in Dresden. Eindelijk was er een gedegen maatschappelijke status bereikt. Minna was gelukkig met deze situatie. Er waren bij haar echter problemen met het hart geconstateerd, wat regelmatig kuren tot gevolg had. Dit bood Wagner gelegenheid om zich volledig te storten op zijn activiteiten ten behoeve van het Dresdener muziekleven.

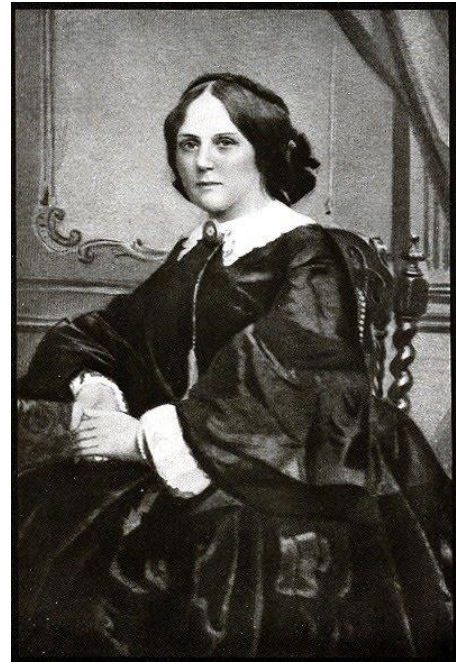
Helaas voor Minna vond Wagner het vanaf 1848 ook nodig zich bezig te houden met gezagsondermijnende activiteiten met als gevolg dat haar echtgenoot door de politie werd gezocht en wederom moest vluchten. Na een periode van bijna vier maanden volgde Minna hem met hond en papegaai naar Zwitserland. In 1850 probeerde Richard opnieuw in Parijs aan het werk te gaan, maar dat mislukte. De relatie met Minna kwam onder zeer hoge druk te staan toen hij een relatie

probeerde aan te gaan met de getrouwde Jessie Laussot. Op 16 april 1850 ontving Minna een afscheidsbrief van Richard en nu was zij het die achter hem aanging. De reis naar Parijs bleef echter zonder resultaat. Wagner hield zich voor Minna verborgen, zij zocht hem te vergeefs. Wel ontving Minna een brief van de echtgenoot van Jessie en keerde vervolgens naar Zürich terug. Het was Jullie Ritter die Richard er van wist te overtuigen dat hij weer naar Minna terug moest keren. Ze verbleven in Hotel 'Zum Schwanen' in Luzern, toen Franz Liszt in Weimar op 28 juli 1850 de wereldpremière dirigeerde van Lohengrin. Wagner volgde met partituur en horloge denkbeeldig de voorstelling. Tijdens Richards verblijf in het kuuroord Albisbrunn, zorgde Minna ervoor dat zij een meer gerieflijke woning konden betrekken. Op 12 mei 1851 verhuisden Richard en Minna naar het Pension Rinderknecht zodat Richard onder prettigere omstandigheden verder kon schrijven aan het libretto van *Die Walküre*. In de zomer van 1852 ondernam Richard een voettocht naar Italië en liet Minna per postkoets naar Lugano komen.

In 1853 componeerde Richard een pianosonate voor Mathilde Wesendonck, iets dat Minna werd onthouden. Mathilde en haar man Otto waren al in 1851 bij een door Wagner gedirigeerd concert aanwezig geweest en Mathilde zou er nog vele bijwonen. Was het nu zo dat Minna niets om Wagners muziek gaf? In tegendeel. In 1854 verbleef Minna enkele maanden in Duitsland, zij mocht daar vrij rondreizen en zodoende haar familie en vrienden bezoeken. Zij bezocht echter ook voorstellingen van Wagners opera's in diverse steden en maakte voor zijn werk propaganda bij theaters, in de hoop dat er meer opvoeringen zouden volgen. Minna heeft zelfs een verzoek om amnestie ingediend, zodat haar echtgenoot zich weer in Dresden kon vestigen. Aangezien dit alles te vergeefs was, vertrok ze weer naar Zwitserland, om bij Richard te wonen. Hij had inmiddels zijn intrek genomen in een huisje het

Asyl genoemd, op het terrein van de familie Wesendonck. De vertrouwelijke omgang tussen Richard en Mathilde wekte de jaloezie op bij Minna. Toen zij een brief van Wagner aan Mathilde in handen kreeg barstte er voor de zoveelste keer een bom. Richard moest zijn Asyl verlaten, aangezien ook Otto Wesendonck Wagners verblijf onder zijn dak niet langer kon verdragen. Het huwelijk tussen Otto en Mathilde bleef intact, dat tussen Richard en Minna was nu zodanig onmogelijk geworden dat samenleven van de echtelieden niet meer kon. Tot een scheiding is het echter nooit gekomen, dit zou voor Minna een bestaan met aanzien onmogelijk hebben gemaakt. In 1866 schreef Minna een weerwoord op beschuldigingen aan het adres van Richard als zou deze zijn echtgenote in Dresden laten verkommeren en zelf in luxe zou leven dankzij de financiële ondersteuning door koning Ludwig II in München. Minna Wagner is in Dresden gestorven op 25 januari 1866. Wagner zelf verbleef in Marseille en via een telegram vernam hij van haar overlijden. Hij was niet in staat de begrafenis bij te wonen. Aan zijn vriend en huisarts Anton Pusinelli (1815-1878), die zich al die jaren had beziggehouden met de gezondheidsproblemen van Minna, verzocht Wagner de begrafenis te regelen.

Hoe slecht hun verhouding ook vaak was, toch zal Richard zich, zeker ná haar dood, wel degelijk hebben gerealiseerd hoe belangrijk Minna in z'n leven was geweest. In een brief aan Natalie Planer (Minna's onwettige dochter) schreef Richard kort na het overlijden van zijn vrouw: "Ich selbst lebe nur noch durch das Bewußtsein, noch zu bedeutenden Werken bestimmt zu sein: dies gibt mir einzig die Kraft die unerhörten Widerwärtigkeiten zu ertragen, denen mein Leben beständig ausgesetzt bleibt, und von deren unmittelbarer Erfahrung Minna in den letzten Jahren entfernt gehalten zu haben mir wirklich zur Beruhigung gereicht." Ze hebben samen veel door moeten maken. De spectaculaire vlucht

uit Riga, de verschrikkelijke jaren in Parijs, maar ook de triomf van een *Rienzi* in Dresden. Een leven en een relatie vol pieken en dalen.

Op 28 januari 1866 werd Minna op dit Annenfriedhof begraven, 's middags om 15.00 uur. Het was een zonnige en milde dag. Een aanzienlijke stoet volgde Minna naar haar laatste rustplaats. Natuurlijk was Natalie erbij, maar ook dokter Anton Pusinelli (die overigens op het Alter Katholischer Friedhof in Dresden begraven ligt) en zijn zoon Karl. Gustav Kietz (de broer van eerdergenoemde Ernst Benedikt), Joseph en Pauline Tichatschek en vele andere vrienden en bekenden stonden rond het graf. Leden van de Königliche Kapelle zorgden voor de muziek en een mannenkoor zong een koraal.

In 1887 heeft Cosima dit graf van Minna laten opknappen toen het haar ter ore kwam dat het graf in zeer slechte staat verkeerde. In de loop der tijd is het kruis dat oorspronkelijk op het graf stond, verdwenen. In 1991 echter nam een marmeren exemplaar die plaats in, dat bekostigd werd door de Stiftung Bayreuth.

Met dank aan Hilke de Munnik voor haar hulp en Bauke Bergsma voor een aanvulling op de tekst.